

Мотивування здобувачів освіти до читацької діяльності

*Бондаренко Неллі Володимирівна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу навчання української мови та
літератури Інституту педагогіки
НАПН України*

nelly.bondarenko@ukr.net

«Заздрю українцям – маєте Шевченка. Це геній не тільки України. Це велет, титан людської мислі, поет всеосяжний. Месія, що належить світові. Разом із Шевченком, з його словом ви, українці, безсмертні», – сказав понад півстоліття тому третій Генеральний секретар ООН, бірманець У. Тан.

Шкільний курс літератури посідає особливе місце в освітній інфраструктурі. Адже цей феномен є вмістилищем цілого сузір'я наук – літературознавчих (історія й теорія літератури, літературна критика), мовознавчих (текстологія, мистецтво художнього слова, літературне редагування), мистецьких (музика, малярство, графіка, скульптура тощо); а також ідеології, політики, соціології, психології, естетики, етики й моралі; народознавства; етнопедагогіки, соціальної педагогіки, етнографії, релігієзнавства. Саме таку концепцію закладено в підручниках української літератури для 10-11-их класів ліцею, створених у профільному відділі Інституту педагогіки НАПН України.

«Однією з істин моєї педагогічної віри є безмежна віра у виховну силу книжки. Школа – це насамперед книжка. На жаль, книжка ще не посіла належного місця у вихованні і особливо самовихованні дітей і юнацтва... Книжка – це могутнє зняряддя, без неї я був би німим або недорікуватим; я не міг би сказати юному серцю і сотої частини того, що йому треба сказати і що я говорю. Розумна, натхненна книжка нерідко вирішує долю людини» [3, с. 398].

Література порушує чимало життєвих проблем, які можуть стати центрами зацікавленого тяжіння шкільної юні. Завдання педагога – сконцентрувати на них увагу. Література стане ресурсом поповнення і джерелом збагачення учнів уявним гіпотетичним

життєвим досвідом, як вирішувати проблеми в майбутньому дорослому житті.

Читання стає одним із чуттєвих соціальних індикаторів, що відображають зміни у способі життя та новій комунікаційній поведінці покоління Z.

Дослідження показали, що читачі вигідно відрізняються від нечитачів за рівнем інтелектуального розвитку. Вони здатні мислити категоріями проблем, адекватно оцінювати ситуацію, краще володіють мовленням. Василь Сухомлинський уважав: «Якщо в початковій школі діти мало читали, то у них складається структура малодіяльного мозку».

Водночас динаміка читання свідчить, що в сучасному інформаційному суспільстві серед молоді значно знизився інтерес до книжки як важливого джерела здобуття нових життєвих ідей і духовного розвитку. Причини – розширення медіасередовища; збільшення кількості каналів комунікації, перерозподіл їх функцій, унаслідок чого змінюється ставлення підлітків до інформації загалом, до медіа; перевантаженість, зайнятість у соцмережах, брак звички читати, домінування на уроках одноманітного змістово-тематичного аналізу; нав'язування учням чужої оцінки ідей, явищ, героїв, учинків і як наслідок – неналежна культура читання, зниження інтересу до художнього слова. Вивчення читацьких уподобань засвідчило, що здобувачі освіти надають перевагу фантастичній, науковій, а вже потім художній літературі. А це збіднює емоційну й інтелектуальну сферу розвитку учнів.

Отже, треба шукати способи стимулювання читання, задіювати механізми, що спонукають до читацької активності.

Реформування літературної освіти не може обмежитися заміною одних творів іншими. Крім істотного збагачення змісту текстами актуальної проблематики, зокрема творами новочасної літератури, воно потребує заміни усієї технологічної конструкції відповідно до нового розуміння функцій освіти та її призначення. «Стрімко окреслюються нові періоди красномовства <...> поділ на покоління скоро вимірюватимуться не десятиліттями, а роками» [5, с. 9]. Тому літературна освіта має будуватися як шлях пізнання, самопізнання, самоформування і процес знаходження кожним здобувачем освіти власної істини, проходження ним особистої освітньої траєкторії та обмін духовними цінностями.

Вартісна книжка вирізняється глибиною – кількістю рівнів, на яких вона може бути прочитана. Перечитуючи таку багатозарову

книгу, маєш можливість щоразу відкривати у ній нові смисли. В українській літературі є письменники, які володіють даром писати кількаярусні тексти.

Зацікавити учнів творами через ближче знайомство з особистістю автора можна завдяки висвітленню цікавих фактів його життя з різних невідручничових джерел.

Необхідно надати учням можливість подивитися на письменника як на свого сучасника, вияскравити цікаві досі невідомі грані його особистості. Так, відзначаючи цьогоріч 200-річчя від дня народження класика національної культури Пантелеймона Куліша, Музей книги і друкарства України здійснив міжмузейний проект «Чим цікавий Пантелеймон Куліш сучасному українцеві?» Його організатори вважають: «зараз П. О. Куліш був би лідером думок: одним із найпопулярніших блогерів з армією фоловерів, гострим на слово критиком, і не тільки літературно-причетних речей, генієм PR-менеджменту» та чи не найзапитанішим автором рецензій... Учням (та й не тільки їм) цікаво буде довідатися, що Пантелеймон Куліш, якого вони знають як автора зразкового українського роману «Чорна рада», «уперше почав писати українською мовою наукові праці, заклавши основу української наукової мови»; «запровадив новий... фонетичний український правопис (кулішівку)»; був дослідником творчості Шевченка; першим переклав Біблію українською, а також твори Шекспіра, Гете, Байрона та інших велетів світової літератури, започаткувавши школу вітчизняного перекладу [4, с. 7].

Потрібні книги з ретроспективою і поглядом у прийдешнє – не суто історичні, а з аналітикою подій минулого. Це насамперед книги бібліотеки газети «День» – такі як «AVE. До 100-ліття Гетьманату Павла Скоропадського», «Сила м'якого знака», «Корона, або Спадщина Королівства Руського», «Екстракт-150» у двох томах, «Україна Incognita. Топ 25» та кілька брошур із серії «Бронейбійна публіцистика». Здобувачі освіти мають бути в курсі найрезонансніших книжкових новинок. Цьому сприятиме сучасна літературна критика, яка, попри свою суб'єктивність, компліментарність та деяку академічність, стала більш мобільною, реалізується переважно у форматі інтернет-публікацій та відкрита до діалогу [5].

Необхідно скорегувати зміст літературної освіти, збагативши його творами, що стимулюють інтелектуальну діяльність, на основі визначення чітких критеріїв відбору творів для текстуального вивчення; приділити увагу як всесвітньо визнаним, так і маловідомим,

але гідним великої пошани українцям; письменникам, належним до інших культур, які любили Україну, шанували її культуру і пишалися своїм українським походженням (Антон Чехов, Федір Достоєвський, Володимир Маяковський, Микола Гоголь та ін.); осучаснити оптику розгляду літературних творів; залучити мистецький контекст; урізноманітнювати і робити захоплюючим процес засвоєння знань; уміло організовувати поетапний контроль за читанням учнів тощо. Адже від того, яким буде курс української літератури, залежить духовне здоров'я нації й – без перебільшення – доля державності.

Використана література

1. Бандура О. М. Вивчення елементів теорії літератури у 9–11 класах: посіб. для вчителя. Київ: Рад. шк., 1989. 158 с.
2. Квасниця О. Степан Процюк: «Письменництво – це домівка для моєї душі». Неювілейні роздуми прозаїка, есеїста та поета, викладача Прикарпатського університету. День. 2019. 9–10 серп. (№ 142/143). С. 30–31.
3. Сухомлинський В. Моя педагогічна віра. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 5. Київ: Рад. шк., 1977. С. 392–401.
4. Сюдюков І. «Я атеїст, що знає тільки бога». До 200-річчя від дня народження Пантелеймона Куліша. День. 2019. 6 серп. (№ 139). С. 7.
5. Трофименко Т. #окологітературне: усе, що ви хотіли знати про сучасну українську літературу. Харків : Віват, 2019. 288 с.